

МЕТА

91 4

REDAKTIONELLT

Årets sista nummer av META ägnas nästan helt åt ett synnerligen aktuellt och hett debattämne, utformningen av framtidens grävningsrapporter samt hur det ska rapportberget skall elimineras. De allra flesta är nog överens om att dagens rapportrutiner är otillfredsställande men åsikterna går isär när det kommer till frågan hur problemen skall lösas. Vissa menar att dagens rapportsystem bör reformeras men det har även börjat höras röster som förespråkar en avreglerad fältverksamhet där olika intressen, genom anbud, konkurrerar på en "fri marknad". Oavsett ståndpunkt är det av största vikt att den debatt som förs är mångfacetterad och livfull, endast en sådan kan till slut leda fram till optimala lösningar. I det följande presenterar olika kategorier arkeologer sina synpunkter på hur framtidens rapportering bör bedrivas. Ämnet har inspirerat Christina Borstam till omslagsbilden, vilken hon har givit titeln: "*Släpp fångarna loss*".

Först ut är ett bidrag från ett läger utanför den ordinarie fältverksamheten, det är Roger Blidmo och hans Arkeologikonsult AB som ger den privata näringsidkarens syn på saken. En parallell till den svenska rapportdiskussionen kan återfinnas i England där man nu anser sig ha funnit en lösning. Helen Clarke presenterar det åtgärdsprogram som utarbetats och redovisar hur det har fungerat hittills. Lars Ersgård uppehåller sig vid utformningen av och innehållet i framtidens rapporter. Inlägget mynnar ut i ett förslag till nya rapportrutiner som författaren menar är en tänkbar väg mot målet att skriva en användarvänlig grävningsrapport. Jes Wienberg delar med sig av sina erfarenheter från "*fältteatern*" och riktar även kritik mot RAÄ:s förslag att minska rapportberget genom att skriva mera kortfattade tekniska rapporter.

Med bidraget "Svenskar och finnar i Norra värmlands utmarker" fortsätter Eva Svensson debatten med Maria Adolfsson rörande utmarksbruket i norra Värmland.

Därutöver bjuder META denna gång på en litteraturavdelning samt aktuell information rörande dels svensk borgforskning dels ett nytt medeltidsmuseum i Lödöse.

META-redaktionen i Lund

KALLELSE TILL ÅRSMÖTE

**Medeltidsarkeologiska Föreningen Håller Årsmöte Onsdagen Den 26
Februari 1992.**

Plats : St. Gråbrödersgatan 17b, Lund

Tid. 16,00

ETT MONUMENT VARAKTIGARE ÄN KOPPAR?

En rapport är en formell redogörelse för en undersökning eller ett utfört uppdrag. *FYND 91* är en intern larmrapport om arkeologins oförmåga att rapportera de uppdrag som utförts på beställning av kulturminnesvårdens externa uppdragsgivare. Ett över årtionden ackumulerat rapportberg ligger nu som ett monument över svensk arkeologis tillkortakommande och hotar att bli liggande och till och med fortsätta växa. En basrapport föreslås bli lösningen i den rådande krisen, åtminstone om man får tro expertisen i arbetsgruppen för *FYND 91* (en intern utredning på Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer).

Rapportberget ska nu bantas, men för detta saknas pengar, och nu föreslås ett nytt system för rapportering av såväl gamla som nya "massor" i rapportberget. Redan nu kan man konstatera att man med nuvarande utgivningstakt riskerar att beställaren av det arkeologiska uppdraget kan komma att få sin rapport postumt. Risken är lika uppenbar att även arkeologen som ska skriva rapporten faller för ålderssträcket eller kanske t o m dör ifrån sitt uppdrag utan att ha hunnit avrapportera det. Vilket scenario som är värst torde inte kunna avgöras.

Under rubriken Problemlösningar på sidan 40 i *FYND 91* kan man läsa följande om den tänkta basrapporten: "Basrapporten är framförallt av deskriptiv karaktär och ska främst presentera de resultat som framkommit ur den direkta grävningssituationen. Den ska ses som ett slags nyckel till ärendet och vara upplagd på ett sådant sätt att den kan tillgodose både forskarvärlden och kulturminnesvårdens intressen samt fungera som tillräckligt underlag vid fyndfördelningen."

Men vad är det då för skillnad mellan de rapporter som kommer i tryck idag och de som ska komma i form av en basrapport. Jag kan inte finna någon väsentlig skillnad. Nuvarande rapportering är inte särskilt övertygande i ett vetenskapligt perspektiv, och det kanske ligger i en undersökningsrapports natur att inte heller vara det. Mig veterligen saknas dialogen mellan rapportens författare och dess användare. Det väsentliga problemet är att användare inte är en och samma person, utan har många ansikten, som beställaren (icke-arkeologen), beslutsfattaren (länsstyrelsen), kommunens anställda (planfolket), den enskilde forskaren, universitetsfolket,

muséernas anställda och den stora breda allmänheten. Vilka av alla dessa människor som ska kunna tillfredställas genom ökad kunskap i en enda basrapport, övergår min fattningsförmåga. Problemställningen torde kräva en utredning i sig.

Lägg därtill den undersökande arkeologens ambition att dela med sig av nyvunnen arkeologisk kunskap från fältet, snabbt och estetiskt korrekt i konkurrens med all annan information som vräks över den enskilde konsumenten. Den senaste tendensen när det gäller större projekt är att den populära redovisningen kommer långt före den grundläggande och detaljerade dokumentationsredovisningen. Den förstnämnda håller ofta hög bildkvalitet, med avbildningar av fynd och pedagogiska kartor, och långtgående rekonstruktioner av hus, gårdar och forntida miljöer. Denna typ av rapport har ett stort värde för hur arkeologin som vetenskap ska uppfattas av gemene man, men leder arkeologin in i en uppenbar intressekonflikt.

Uppseendeväckande publikationer kostar förhållandevis mycket att trycka, tar tid från det ordinarie arbetet med rapporten och fördröjer den administrativa museala processen med katalogisering och fyndfördelning. Detta är inte de enda problemen, utan det finns något som är värre, nämligen att redovisningen bygger på ett vetenskapligt ofullständigt bearbetat underlagsmaterial. Den populära rapporten med alla sina spekulativa rekonstruktioner riskerar att bli inaktuell i samma stund som bearbetningen och tolkningen av undersökningens dokumentationsmaterial påbörjas. I andra sammanhang skulle en dylik produkt datummärkas med bäst föredatum. Frågan är om arkeologin även i fortsättningen kan acceptera denna bakvända vetenskapliga strategi med resultaten i frontlinjen innan bearbetningen och tolkningen av undersökningens data fått en chans.

Min inställning till den populära arkeologiska rapporten gäller således i initialskedet, men definitivt inte i undersökningens slutskede när de flesta data börjat falla på plats och tiden är mogen för en sammanställning av de övergripande resultaten. Att tänja och dra ut data från ett ofullständigt undersökt material kan ju inte accepteras i andra sammanhang, så varför just inom arkeologin. Den populära arkeologiska boken har ett stort värde för svensk arkeologi och betydligt fler bör initieras i form av faktasammanställningar, handböcker och aktuell information om metodik och vad arkeologin står idag, exempelvis i förhållande till den lagstiftning som ständigt genererar arkeologiska uppdrag.

När det gäller faktainnehållet i den populärvetenskapliga boken kan man

tyvärr konstatera att det föreligger vissa svårigheter som måste bemästras. Den breda läsekretsen reflekterar vanligen inte över sådana faktafel som vi arkeologer förfasar oss över. Om en Volvo kallas SAAB i en bildtidning rasar Svensson. Om Bäckaskogskvinnan kallas man i en seriös populärvetenskaplig bok, vem utanför facket kan bry sig. Arkeologen som serverar läsekretsen har ett stort ansvar för sakinnehållet, och i detta perspektiv kan det kanske verka gnälligt från min sida att just ta upp den populära rapporteringen till debatt när problemet gäller den stora massan ännu ej avrapporterade uppdrag. En snabb och enkel redovisning av undersökningresultaten är onekligen viktig, men för den skull krävs inga prevetenskapliga alster i blanksidetryck med ett osäkert framtida kunskapsvärde. *Populär arkeologi* är ett utmärkt forum för att nå en intresserad allmänhet och det finns säkert marknad för en svensk *SKALK*.

Populär arkeologi kan emellertid aldrig bli ett svar på det lokala intresse som vaknar upp när en arkeologisk undersökning kommer till ens hemtrakter. För detta krävs inte bara information i fält utan även enklare tryck och kontakter med lokalpressen. I detta avseende tycks de flesta ha kommit långt, och det gäller i lika hög grad för exploateringsundersökningar som för Birkaundersökningarna. Men det gäller i särskilt hög grad större, spektakulära projekt, mer sällan för de vanliga, ordinära undersökningarna.

Den vanlige beställaren av en arkeologisk undersökning bekymrar sig för kostnaderna för undersökningen och för hur lång tid den tar att genomföra, för det är bråttom i dagens samhälle. När arbetet är utfört och marken disponibel för annat ändamål är beställaren vanligen nöjd. När rapporten en gång kommer i tryck har det mesta fallit i glömska, eller blir kanske en obehaglig påminnelse om kostnaderna för undersökningen. Att beställaren genom att läsa rapporten ska kunna förstå vad han en gång betalade för finner jag fullkomligt osannolikt. Men tänk om arbetet inte skulle anses fullständigt förrän undersökningen rapporterats och marken först i detta skede fick tas i anspråk för annat ändamål. Då kan jag garantera att intresset för metodik och resultat skulle gå i toppen. För så förhåller det sig ju i samhället i övrigt. Ingen arkitekt skulle drömma om att huset stod färdigt innan arkitektritningarna godkänts och projektet kostnadsberäknats för att slutligen byggas. Ingen geotekniker, jo kanske om fusk lockar, lämnar sina rekommendationer förrän resultaten av fältundersökningen analyserats och bearbetats.

Och det kan inte bara bero på arkeologins bundenhet till den varma sä-

songen att det blivit på detta sätt. Kulturminnesvården har satt sig i en sådan situation att planeringen för ett arkeologiskt uppdrag (11 eller 13) ofta sker sent. Det optimala vore att förmå markägare och exploatörer att vidta åtgärder, så att långsiktig planering blir ett självändamål. Nu kommer arkeologin ofta in sent i processen, strax innan huset eller vägen ska byggas, och fornlämningen måste som sista åtgärd bort i en hast. Systemet har genererat hastiga undersökningar i en mångfald under många år och fortsätter att göra det.

Den arkeologiska rapporteringen av en exploateringsundersökning - för det är ju beträffande dessa som problemen är som störst - uppfattas uppenbarligen inte som lika viktig som själva undersökningen och avförandet av den en gång lagskyddade fornlämningen. Det primära felet måste helt enkelt ligga i systemets natur. Även om det ibland kan ta tid att avrapportera en forskningsundersökning, sker detta vanligen ändå till sist. Idag skulle ingen seriös forskare ge sig ut i fält och samla in nya data utan att först bearbeta de befintliga och sätta in resultaten i ett sammanhang, och antagligen formulera hypoteser. Om en vetenskaplig undersökning tar tid att redovisa beror detta oftast på att man i samband med undersökningen fann osedvanligt mycket information att ta till sig, och inte att man passade på att ta bort hela eller betydande delar av fornlämningen.

Exploateringsarkeologi, som all annan arkeologi, bygger i grunden på en strikt vetenskaplig metodik för undersökning av smärre ytor, men sker i praktiken över stora, ofta samtidiga ytor, i ett svep eller över några få säsonger. Den arkeologiska metodiken har inte nämnvärt utvecklats för att passa in i dagens situation, och sker en anpassning är effektiviteten betingad av ekonomiska förhållanden. Dialogen mellan utövarna av stillsam arkeologisk metodik och den effektiva, alternativt brutala grävmaskinsvarianten är inte utvecklad i svensk arkeologi. Och den nödvändiga gemensamma målsättningen att utveckla effektiva arkeologiska fältmetoder hägrar inte ens i fjärran. Detsamma gäller behovet att finna former för vetenskapliga prioriteringar av kommande undersökningar över stora komplexa utredningsområden, vilket endast kan ske i samarbete och i formen av ett arkeologiskt råd. Muren som finns mellan utövarna för förståelsen av de olika formerna av arkeologi i Sverige får inte längre byggas på.

Samtidigt som arkeologin samlar på sig oerhörda problem i form av ett gigantiskt källmaterial fortgår undersökningsverksamheten som om ingenting hänt. Ansamlingen av obearbetade undersökningar är ingen nyhet,

utan ett flerårigt problem som envar i branschen inte kunnat missa. För att kunna fokusera problematiken kan ett teoretiskt räkneexempel genomföras. Kalkylen bygger på att det för närvarande finns 1000 rapporter som inte är skrivna och att medelundersökningen genererat rapporttid enligt följande beräkning: tre månader i fält för tre arkeologer med rapporttid i sin taxa ger 3 månader x 3 arkeologer = 480 rapporttimmar per uppdrag och person, sammantaget ger detta 1440 timmar/uppdrag. Detta omräknat i timmar ger 1000 uppdrag x 1440 timmar = 1.440.000 timmar. Hur många av dessa som redan är förverkade och hur långt avrapporteringen kommit i det enskilda fallet kan jag naturligtvis inte uttala mig om. Divideras det totala antalet timmar med 8 timmar erhålles antalet mandagar, som uppgår till 180.000. Om, låt oss antaga, 10 arkeologer arbetar på heltid med att minimera detta rapportberg, kan de om de arbetar 231 arbetsdagar per år se fram mot en säker anställning i 78 år. Detta, mina vänner och ovänner, är orimlig matematik. Om istället 100 arkeologer engageras åtgår endast 7,8 år av deras teoretiska tjänstgöringstid för att minimera rapportberget, men detta gäller under förutsättning att ingen tillväxt av rapportberget accepteras i framtiden. Även om dessa beräkningar delvis är av teoretisk och tillspetsad natur utgör en dylik kvantifiering ett sätt att belysa den verkliga, nästan ofattbara problematik som svensk arkeologi står inför. Omsätts dessa siffror i pengar, vilket kan ske genom att det totala timantalet multipliceras med 137 kronor i timmen (motsvarande en normal antikvarielön) erhålles erforderlig nivå för en rapportbergsbudget om ca 200 miljoner kronor. Något radikalt måste naturligtvis göras, annars riskerar vi att få ta till C14-metoden för att tidsfästa basen i rapportberget.

Nu börjar kampen om de arkeologiska uppdragen att hårdna och konkurrensen tar sin tribut. Detta får under rådande omständigheter inte ske på bekostnad av den arkeologiska avrapporteringen av vare sig gamla eller nya uppdrag. Rapportberget är en angelägenhet för oss alla, vare sig vi är beställare eller utöware av arkeologyrket. Tänk om vi ändå hade haft ett japanskt anställningssystem, då hade synderna gått i arv från far till son och från mor till dotter och kontinuitet skulle vara en ledstjärna. Idag är det mer sällsynt att en säsonganställd arkeolog får medverka i rapportskrivandet, men desto vanligare att han eller hon får bida tiden an till dess att nästa anställningstillfälle dyker upp. På detta sätt uppstår också en obalans mellan den praktiska fältutbildningen och den efterföljande berabningen av framtagna data. Man skulle kunna säga att skolningen av fältarkeologer riskerar

att bli synnerligen ensidig. En arkeolog måste för att bli "komplett" ges möjligheten att på ett naturligt sätt inse sambandet mellan dokumentationen i fält och det efterföljande arbetet med analys, bearbetning, rapportering och populär förmedling av resultaten. I det nuvarande systemet ligger detta långt ifrån verkligheten.

När det gäller rapportbergets eliminering har jag personligen inga kreativa förslag till en enkel problemlösning. Däremot måste nya undersökningar ovillkorligen inbegripa en omedelbart efterföljande rapportering, eftersom ingen ytterligare tillväxt av rapportberget kan accepteras. Och det är ej heller tillrådligt att ta pengar från nya uppdrag för att beta av högen av gamla undersökningar. Den bistra sanningen är att en arkeologisk undersökning som inte är avrapporterad är en fullständigt meningslös form av arkeologi och innebär helt bortkastade pengar. För att komma till rätta med de akuta problemen krävs antagligen att den arkeologiska organisationen ses över. Ett arkeologiskt uppdrag måste uppfattas som ett projekt med en given organisation, en vetenskaplig och metodisk plan för genomförandet och ett realistiskt tidsinnehåll samt inte att förglömma en väl sammansatt personalstyrka som styrs av en överenskommen ansvarsfördelning. Ett uppdrag, ett projekt, och ingenting oväsentligt får komma däremellan. Det måste bli ett slut på arkeologins osunda syn på sig själv som en kår som drivs av ett lagstiftningsskall. Jämfört med andra länder är svensk arkeologi oförtjänt privilegierad till följd av en stark lagstiftning. Men det kan inte vara meningen att denna ypperliga lag ska resultera i anhopningar av fynd och data som varken arkeologer eller allmänhet ska kunna ta del av. Syftet med lagen kan inte inskränkas till en systematisk och oinskränkt insamling av oräkneliga data som göms undan i magasin och arkiv. Det måste finnas en högre mening med denna lagstiftning och det måste ligga inom ansvarsmyndigheternas arbetsområde att se till att inga nya tillstånd till borttagande av fornlämningar sker utan att en detaljerad plan för undersökningarna redovisas och att de beslut som fattas verkligen innehåller ett absolut sista datum för när rapporten skall vara inlämnad. Och om så inte sker, skall detta inte utan vidare accepteras, eller åtminstone inga nya tillstånd ges förrän undersökningen rapporterats. Endast synnerliga skäl för en tidsutdräkt skall accepteras av tillståndsgivaren.

Ofta, t o m mycket ofta, frågar jag mig hur Bo Petré lyckas med konststycket att kontinuerligt och inom rimlig tid redovisa resultaten av de fortlöpande undersökningarna på Lovön i Mälaren, och dessutom med en så

oförtruten akribi att jag som arkeolog både kan ha glädje och vetenskaplig nytta av resultaten. Dessa undersökningar går ju årligen av stapeln med knappa ekonomiska resurser både i form av seminariegrävningar och efterföljande målinriktade forskningsundersökningar. Man måste fråga sig hur en enskild arkeolog genom ett personligt engagemang kan prestera väsentligt mycket mer än vad delar av ett helt system kan. Stiftelsen länsmuseum i Stockholm har endast en blygsam arkeologisk undersökningsverksamhet och deras första tryckta rapport har nyligen kommit från trycket. Om de ansvariga arkeologerna har mindre "erfarenhet" av praktisk fältarkeologi, så är förmågan att skriva kulturmiljöprogram, informationsmaterial och populär arkeologi väl dokumenterad. Denna kombination har gjort att den första tryckta rapporten i alla avseenden är estetiskt tilltalande och borde kunna användas av såväl forskare och allmänhet. Detta är ytterligare ett tecken på enskilt initiativ, men beträffande länsmuseum inget bevis för att alla arkeologiska uppdrag som utförs i deras regi är arkeologiskt lyckosamma. Det här har de emellertid gjort bra. Hur det förhåller sig allmänt ute i landet kan jag inte uttala mig om, men det finns säkert motsvarande tendenser till god rapporteringssed hos flera läns museer och universitet.

Detta inlägg kan enligt min åsikt endast avslutas på ett sätt: En arkeologisk utredning eller undersökning utan närliggande rapportering är en halvmesyr som åtminstone borde rendera i ett dåligt samvete. I dagens samhälle är det emellertid fullt att kasta skuld på någon enskild och framkalla dåligt samvete och ångest. Jag har tagit lärdom av detta och skyller på hela systemet.

Roger Blidmo
Upplands Väsby

THE PUBLICATION OF MEDIEVAL EXCAVATIONS IN ENGLAND

A review of current methods.

In England, there were few excavations of medieval sites until the 1950s. Up to that time, the Middle Ages were regarded as of only marginal interest to most English archaeologists, whose work concentrated primarily on the prehistoric and Roman periods (both well-represented on English sites). Thanks to several outstanding characters on the English archaeological scene after the Second World War (for example, Gerald Dunning and John Hurst), medieval archaeology became an accepted aspect of research and excavation in the mid-1950s, with investigations of deserted medieval villages and medieval pottery-types and production sites being to the fore. Finally, the foundation of the Society for Medieval Archaeology, the first archaeological society devoted entirely to the Middle Ages, showed that the subject had been accepted by the archaeological establishment. Volume I of its journal Medieval Archaeology was published in 1956, and it has been published annually ever since.

Despite this apparent acceptance, and the fact that excavations throughout the country were concentrating increasingly on the medieval period, the subject was not taught in English universities until the 1970s. Even today, medieval archaeology forms part of only a few degree courses in the many English universities where archaeology is taught, and most people who now practise medieval archaeology in the field were trained as prehistorians or classicists.

So, appreciation and acknowledgement of medieval archaeology came late to England, but in the past few decades it has dominated the practical aspects of archaeology - excavation in particular. This is largely due to external factors such as the large-scale redevelopment of town centres and the increasing use of mechanization in farming. More than 600 English towns have their roots in the medieval period. Thus, the redevelopment of town centres has inevitably resulted in the destruction of archaeological layers of medieval date. In the countryside, intensification of arable farming has entailed the destruction of ancient landscapes, including the remains of villages, field systems and other rural features.

Excavations in towns, and to a lesser extent in the countryside, increased

in number in the 1970s and the early 1980s. Their aim was to retrieve information which would have been lost through modern development. This was achieved, mainly with financial support provided by the Government agency responsible for archaeology - first called the Ministry of Works, later, the Department of the Environment - but little thought was given to what should happen after the excavations had taken place. Who was to be responsible for the conservation of the excavated material, and its study? Who was to be responsible for the final publication? Money was available for digging the sites but very little for post-excavation processing of the excavated material. The result was that the information retrieved from excavations remained in store, unresearched and unpublished.

In 1984, responsibility for archaeology was removed from the Department of the Environment to a new quasi-governmental body, English Heritage. From then onwards English Heritage was to be responsible for excavations, and also for the publication of excavations undertaken in previous years. Although in receipt of some government money, English Heritage had a tight budget, only some of which could be devoted to the publication of excavation results. It soon became apparent that English Heritage had inherited a vast number of excavations from the 1960s, 1970s and early 1980s, all of them unpublished, and some where even basic post-excavation work had hardly begun - pottery was stored uncleaned in boxes, other finds were unconserved and rotting. How could this problem be solved?

The first method to be tried was to encourage the excavators of sites dug before 1974 to work on the excavated evidence and finds, and to produce excavation reports, not necessarily to publication standard but at least to a standard whereby the results of excavations could be stored in local museums or a national archive where they would be accessible to archaeologists and other interested people. Finances were provided for this, and the scheme was largely successful. There were difficulties, of course: some of the excavators were no longer working as archaeologists, some had retired, some had died, and some were simply untraceable. Nevertheless, most of the backlog up to 1974 was wiped out and the outstanding excavations from the following ten years were tackled.

This experience led English Heritage to think more carefully about what should be done in the future, and a system was devised whereby post-excavation work could be checked and controlled. This led to the method

which is in use today.

English Heritage takes responsibility for the work to be done after an excavation for which it has provided financial support. Each excavation and the follow-up work leading to publication is termed a Project. The excavator is known as the Project Manager, and immediately after the end of digging is required to produce a detailed scheme of the work necessary to bring the results from the excavation to a satisfactory conclusion. This may be the production of a so-called Archive Report in which all the evidence is presented but which will not be published in printed form (in English archaeological jargon this is known as Level III). The alternative is to prepare a Level IV report, that is, one which will be published in formal fashion and printed either as a monograph or as a report in a national or local archaeological journal. In all cases, there must be a Level III report, whether the outcome is to be published or not. There is some element of doubt here, for someone must decide whether the excavation is of sufficient importance for it to be published. Therein lies a certain difficulty, but in many cases it is obvious whether an excavation deserves only Level III treatment, or whether it should go on to Level IV - final publication.

Once the Project Manager (usually the director of the excavation) has laid out his scheme of post-excavation work, English Heritage officials decide whether it is realistic, and particularly whether the time estimated for the completion to either Level III or Level IV is achievable, and the cost acceptable. The Project Manager is required to prepare a Cascade Diagram (more jargon!) which is basically a timetable of what is needed to be done to complete the project (each stage being called a Task); when each Task should be begun and finished; how much time each Task should entail; and how much money each Task will need. The Cascade Diagram is usually laid out in the following fashion (this is, of course, highly simplified):

In a Cascade Diagram, each Task is given a specific amount of time in which it can be completed, and the amount of money necessary for the completion of each Task is estimated. The Tasks may, of course, overlap in time, but they are all organized so that the final outcome (either Level III or Level IV) appears on the right date. The compilation of Cascade Diagrams demands clear and realistic thought on the part of the Project Manager. He/she also needs to liaise closely with the people responsible for conservation of finds, the study of the finds, osteologists and other environmentalists, draughtpersons etc. It is essential that timings and costings are

EXCAVATION AT XXX TO BE BROUGHT TO LEVEL IV STAGE

<u>Task</u>	<u>Timing(in days/months/years)</u>	<u>Cost</u>
1 (e.g. matrix/phasing)	-----	xxx
2 (e.g. conservation)	-----	xxx
3 (e.g. study of finds)	-----	xxx
4 (e.g. osteology)	-----	xxx
5 (e.g. writing finds report)	-----	xxx
6 (e.g. drawings: plans & finds)	-----	xxx
7 (e.g. preparing Level III archive)	-----	xxx
8 (e.g. writing Level IV publication)	-----	<u>xxx</u>
	<u>Total cost</u>	xxx

realistic, otherwise the whole exercise collapses.

In the English system, the Cascade Diagram is discussed and accepted or modified. Once accepted, an archaeologist from outside the project is appointed to act as Monitor. He or she will keep an eye on the progress of the post-excavation work, paying particular notice to whether the project is progressing according to plan, if the timetable is keeping up with that proposed in the Cascade Diagram, and whether the financial estimates are being adhered to. When the time comes, the Monitor reads drafts of the Level IV report, makes recommendations on presentation, style, logic etc., and has some say in whether the publication should go forward, or not.

The advantage of this external monitoring system is that the Monitor is completely impartial, with no personal participation in or commitment to the excavation project. His/her views can then be accepted by the Project Manager without prejudice, and this usually leads to a friendly relationship whereby the Monitor's views are accepted, or at least discussed amicably.

This method has been used by English Heritage for the past few years. I have acted as Monitor for two sites: one in York, the other in Bedford. The

York excavation is coming to a successful outcome: one publication (osteology) has already emerged; the pottery publication is in press. Further publications are in preparation and will all appear within the timetable proposed in the Cascade Diagram compiled by the Project Manager. As to Bedford, work on the publication is well advanced and should be completed within the timetable.

This method of monitoring post-excavation work is new in England, and we are still wondering how successful it will be. However, it seems to have been successful so far, and I would recommend it, alongside the system of Cascade Diagrams, as a method whereby the post-excavation work on excavations can be ensured a positive outcome.

Helen Clarke
Tunbridge Wells

KONSTEN ATT SKRIVA EN GRÄVNINGSRAPPORT

*"In preserving the heritage
we have a duty to give it
some meaning."* Ian Hodder

Ämnet, som dryftas i detta nummer av META - rapportskrivande i samband med exploateringsgrävningar - kan knappast kännas obekant för dagens arkeologer. Alla torde vara medvetna om att grävningssrapporterna sedan länge utgjort ett problem. Detta problem har, som jag ser det, två sidor. Dels handlar det om att rapporter inte blir skrivna i samma takt som grävningar utförs dels är det en fråga om rapporternas form och innehåll.

Oftast är det den förstnämnda sidan av rapportproblemet, som brukar uppmärksammas. Vi känner alla till den konkreta situationen: efter en avslutad stor grävning kommer snabbt nya grävningar; de ansvariga arkeologerna får inte tid att fullfölja sitt rapportarbete innan nya grävningssupdrag kallar. Påståendet att *"ingen undersökning är färdig förrän rapporten är skriven"* håller nog alla med om men i verkligheten har ofta det rakt motsatta hänt, nämligen att arbetet i fält utförts enligt fastställd tidsplan men rapportarbetet däremot skjutits upp på obestämd tid. Det s.k. *"rapportberget"* har blivit ett begrepp.

I det följande kommer jag emellertid att uppehålla mig uteslutande vid den andra sidan av rapportproblemet, dvs. den som rör rapportens innehåll och utformning. Denna sida är enligt min mening mycket viktigare och grundläggande eftersom det här handlar om själva målsättningen med verksamheten. Grävningssrapporten är sändaren mot omvärlden, genom grävningssrapporten kommunicerar vi med dem, som inte var med och grävde, och låter dem ta del i ett resultat, som vi tycker är intressant att presentera. Men vad är det egentligen för kunskap om vår undersökning vi vill föra ut, vem är det vi vänder oss till och i vilken form gör vi detta? På samtliga dessa punkter har det riktats kritik mot grävningssrapporterna: de innehåller mera av mekaniskt faktastaplande än medveten reflexion kring det grävda, språkligt sett är de tråkiga och oläsbara, rapporter skrivs utan tanke på dem som skall använda dem.

En av förklaringarna till att en sådan otillfredsställande situation uppkommit är att vi bär med oss ett arv från det förflutna. För ett trettio-tal år sedan, då Riksantikvarieämbetets arkeologiska undersökningsverksamhet, UV, skapades, var allting mycket klarare. Man kunde då gräva/dokumentera/rapportera i en orubbad tro på den mångomtalade "objektiviteten". Arkeologisk undersökning var liktydigt med insamling av fakta, reflexion/bearbetning/forskning var moment som inte skulle sammanblandas med fältarbetet. Detta absoluta krav på objektivitet gav inget utrymme för några alternativ vad gäller utformningen av grävningssrapporten. Den skulle vara en korrekt redovisning av grävningss fakta utan tolkande moment.

En sådan total åtskillnad mellan teori och praktik tror vi inte längre på idag. Teoretiska överväganden gör vi i själva verket under alla moment av fältarbetet från första planläggningen till avslutande rapportskrivandet. Men har ett nytt vetenskapsteoretiskt synsätt förändrat grävningssrapporterna? Nya krav har i varje fall efterhand kommit att ställas på dessa. De skall vara forskningsmedvetna och problemorienterade, de skall vara populärt lättillgängliga, de skall kunna utnyttjas som underlag för kulturmiljövårdens beslut - och samtidigt kvarstår kravet att rapporterna fortfarande skall vara en slags fullständig redovisning av ett arkeologiskt källmaterial. Kan och bör grävningssrapporten verkligen svara upp mot alla dessa förväntningar? Jag menar att man hittills inte tagit någon klar ställning kring dessa frågor; snarare har iveren att tillmötesgå alla nya krav skapat oklarhet kring rapporternas form och innehåll, vilket knappast bidragit till att de blivit lättare att skriva. Kraven på grävningssrapportens form och innehåll, vilka en gång i tiden var mycket tydligt formulerade, har således aldrig på nytt definierats i enlighet med de ändrade förutsättningar för exploateringsgrävningarna, som idag råder.

Skall man föra en diskussion kring grävningssrapportens form och innehåll måste en inledande uppgift ovillkorligen vara att söka precisera hur och för vem en sådan rapport skall fungera. Här anser jag att man kan starta från en mycket enkel och grundläggande nivå. När vi gräver ut en fornlämning skapar vi ett arkeologiskt källmaterial, som vi måste kunna bevara och hålla tillgängligt för eftervärlden. Det innebär helt enkelt att vi överför detta källmaterial - fynd, ritningar, foton etc - till arkivet i ett sådant skick att det där kan användas för framtida forskning. Denna inledande etapp av rapportarbetet är givetvis självklar och odiskutabel men kräver en egen skriftlig redovisning. I Helen Clarke's artikel i detta

nummer av META, som redovisar erfarenheter från England, återfinns den som en *"Archive Report"*. Det är viktigt att definiera funktionen för denna arkivrapport. Den måste vara ett redskap för den som vill använda det arkeologiska källmaterialet i arkivet, en ingång i källmaterialet.

På Riksantikvarieämbetets regionkontor i Stockholm, UV Mitt, har det sedan några år förts diskussioner kring grävningsrapporterna, vilka ligger linje med ovan nämnda tankegångar. Som ett exempel på vad som skulle kunna kallas en arkivrapport kan nämnas *"Biografen. Ett 1600-1700-talskvarter i Nyköping"*, författad av Carolina Andersson och Ann-Mari Hållans, vilken är en redovisning av en större stadsgrävning i nämnda stad. Denna undersökning utfördes av UV Mitt 1988 och resulterade i ett omfattande källmaterial vad gäller såväl anläggningar som fynd. Man kan framföra både positiva och negativa synpunkter på denna rapport. Fynden är redovisade i tabellform, vilket utan tvekan ett utmärkt medium för att presentera ett omfattande artefaktmaterial såväl i kategorier som i kronologiska faser. Däremot ställer jag mig främmande inför den minutiösa beskrivning i detalj av enskilda anläggningar som de nämnda författarna har utfört i rapporten. Arkivrapporten skall inte, vilket jag med skärpa vill poängtera, ha som syfte att vara en fullständig faktaredovisning av det "gammaldags" slaget. Enligt min mening skall den i första hand vara en strukturerande översikt över den stora faktamängd som ett arkeologiskt undersökningsmaterial utgör. Håller man fast vid denna målsättning är det således inte detaljkunskap om anläggningarna man skall redovisa utan snarare de översiktliga anläggningssammanhangen. Ytterligare ett citat av Ian Hodder faller väl in i detta sammanhang: *"It cannot,....., be acceptable to use public funds to produce pages of dry detail unlinked (and often unlinkable) to any purpose, idea or theory."*

På detta sätt har således funktionen kunnat definieras för denna första del av rapportskrivandet. Arkivrapporten skall endast vara ett hjälpmedel för dem som på olika sätt vill utnyttja det arkeologiska källmaterialet; den skall vare sig ha några ambitioner att i populär form presentera grävningsresultat för en intresserad omvärld eller vara en djupare vetenskaplig bearbetning av källmaterialet. Däremot är det givetvis viktigt att arkivrapporterna är tillgängliga för dem som vill använda de arkeologiska källmaterialen.

Är det exploateringsarkeologins ansvar att endast producera arkivrapporter för en begränsad skara forskare och handläggare inom kulturminnesvården? Det finns flera goda skäl för att svara nej på denna fråga. För att an-

knyta till det inledande citatet av Ian Hodder har vi också en skyldighet att skapa en mening åt det vi gräver upp och genom att skapa mening skapar vi också trovärdighet och kvalitet i verksamheten inför omvärlden och för oss själva som arkeologer. Arkeologiska undersökningar genererar inte endast nya faktamaterial utan även nya idéer. När vi börjar en grävning gör vi det med en given uppfattning om den lämning vi skall undersöka. Undersökningen ger oss oftast anledning att i mer eller mindre grad förändra vår ursprungliga uppfattning. När vi sedan ger oss i kast med nya undersökningar av samma typ av lämningar borde vi därför, idealt sett, göra det utifrån nya utgångspunkter och med nya referensramar. Tyvärr är detta ett moment som i stor utsträckning negligerats i grävningsrapporterna genom åren. I den mån dessa överhuvudtaget blivit skrivna har faktaredovisandet prioriterats, inte diskussionen av idéer om det som grävts upp.

Att skapa mening åt det vi gräver upp är en verksamhet som man skulle kunna kalla för forskning. På senare år har det onekligen talats en hel del om behovet av forskning kring exploateringsgrävningarnas material. Men uppenbarligen är forskning ett värdeladdat ord, som för tankarna till statusfyllda avhandlingar. Som Ola Kyhlberg nyligen visat har det vuxit fram en hel mängd av lite mera anspråkslösa synonymer till detta begrepp, t.ex. "kunskapsuppbyggnad" och "vetenskaplig uppföljning". Vad avser man egentligen med begreppet? Riksantikvarieämbetet har under senare år utsänt forskningsprogram, vilka innehållit deklARATIONER om hur man vetenskapligt skall kunna aktivera exploateringsgrävningarnas material. Syftet är givetvis mycket vällovligt men det är påfallande hur dessa programskrifter genomgående präglas av uppfattningen att grävning och kunskapsproduktion i grund och botten är två skilda ting. Redan i språkbruket, exempelvis i termen "vetenskaplig uppföljning", avspeglas synsättet att forskning hela tiden är något som kommer efter grävningen, dvs. faktasamlandet. Visst är det väl det gamla skiljet mellan teori och praktik som här fortfarande upprätthålles? En god representant för dessa programskrifter utgavs 1988 av Riksantikvarieämbetets fornminnesavdelning och bar den något omständliga titeln *"Arkeologiska undersökningar - Riksantikvarieämbetets arkeologiska undersökningar i samband med markexploatering - Forskning och forskningsbehov - en pilotstudie över 25 års verksamhet"*. En tidigare publikation från 1981 hette *"Dokumentation - Forskning. En fältarkeologisk programdiskussion"*.

Vi ser här hur ett föråldrat synsätt fortfarande kan reproduceras i dylika

skrifter, sannolikt inte så mycket som en uttalad vetenskapsteoretisk manifestation som en mera omedveten reflex av exploateringsarkeologins och egentligen hela kulturmiljövårdens nuvarande struktur, vilken i grunden förutsätter att teori och praktik hålles skilda åt. I botten ligger väl också någon slags tro på att forskning kan behandlas som en i raden av ämbetsverkets byråkratiska rutiner, vars resultat kan förutsägas. Men god forskning är inte något som kan planeras fram. Dess grogrund är snarare en dynamisk och kreativ diskussionsmiljö, där ideer kan ventileras och utvecklas. Inte heller är forskning något som nödvändigtvis måste vidta först efter vidlyftiga faktainsamlingar och -genomgångar, vilket är den strategi som föreslås i en av de ovan nämnda programskrifterna. Ett forskningsprojekt skulle rentav kunna initieras redan under fältarbetet i reflexionen över en övåntad situation på grävningssplatsen.

Efter denna utveckling kring forskningsbegreppet kan vi konstatera att det finns ett behov av ett andra steg i rapportarbetet, där syftet måste vara att skapa mening i vidare bemärkelse, dvs. bedriva forskning kring de upprävdade materialen. Detta moment av rapportarbetet skulle därmed kunna bli ett forum för en fortlöpande diskussion kring exploateringsgrävningarnas resultat och samtidigt fungera som ett medium för att sprida meningsfull information om verksamheten till omvärlden. För att här exemplifiera kommer rapportarbetet kring den ovan nämnda undersökningen i Nyköping att resultera i ytterligare en publikation, som för närvarande är under slutförande. Författarna utnyttjar där det aktuella undersökningsmaterialet bl.a. för att studera sociala konsumtionsmönster i staden under 1600- och 1700-talen. Arbetet är vidare metodiskt viktigt genom analysen av ett mycket omfattande material av yngre rödgods-keramik från nyare tid, en föremålskategori vars källpotential varit omdiskuterad.

Det som här förespråkas är således en grävningsrapport i två steg. Någon undrar kanske om man ändå inte vidmakthåller en gräns mellan teori och praktik genom att dela upp arbetet dels i en faktainriktad del - arkivrapporten, dels i en mera teorimedveten del - den problemlösningsorienterade bearbetningen. Gentemot en sådan invändning vill jag poängtera att arkivrapporten definitivt inte är ett arbete frikopplat från teoretiska ställningstaganden. Som jag ovan angivit skall arkivrapporten vara en strukturerande översikt över ett källmaterial och blir därmed också en typ av bearbetning. Arkivrapporten skall emellertid fungera på ett annat sätt än den andra rapportdelen och måste därför utarbetas efter andra frågeställningar. Genom att dela

upp rapportarbetet i två delar, var och en med en klart definierad funktion, kan vi således lösa problemet med olika målgruppers krav på rapportens form och innehåll. Jag inbillar mig också att ett sådant rapportsystem kan vara frigörande i den meningen att den andra delen, som man strängt taget inte behöver kalla för rapport, inte tynges av några krav på formaliserad redovisning. Här måste den aktuella problemställningen vara det styrande elementet, vilket kräver fullständig flexibilitet vad gäller form och innehåll.

På detta sätt skulle man kunna skapa en vetenskaplig dynamik i rapportarbetet, vilket ligger i linje med de ambitioner, som man inför 90-talet uttalat, nämligen att förvandla UV-organisationen från ett "service-företag" till ett "kunskaps-företag".

Lars Ersgård
Malmö

Litteratur

- Andersson, C. & Hållans, A.-M., *Biografen. Ett 1600-1700-talskvarter i Nyköping*. Rapport UV 1990:1.
- Bennet, A., Svensson, K. & Åkerlund, A. *Arkeologiska undersökningar. Riksantikvarieämbetets arkeologiska undersökningar i samband med markexploatering. Forskningsförutsättningar och forskningsbehov - en pilotstudie över 25 års verksamhet*. Riksantikvarieämbetet. Forskning för kulturminnesvård 2. 1988.
- Dokumentation - forskning. En fältarkeologisk programdiskussion*. Riksantikvarieämbetet, Dokumentationsbyrån, Arbetshandlingar. 1981.
- Hodder, I. Writing archaeology: site reports in context. *Antiquity* 63. 1989.
- Kyhberg, O. Arkeologisk uppdragsverksamhet. Perspektiv på 90-talet. *Kulturmiljövård* 2:91. 1991.

AT GRAVE OG AT SKRIVE

Den arkæologiske scene

Arkæologien ude i felt er levende teater. Her møder vi nysgerrigt ukendte roller, uforståelige replikker, bevægelser og improvisationer. Men når vi vil genopleve udgravningen i arkæologens egen rapport eller artikel, så kan vi knapt genkende forestillingen.

Handlingen er blevet erstattet af tørre tekster og cifre i overflod. Og hvor vi før kunne se arkæologer i arbejde, er scenen nu affolket. Ikke et menneske er synligt på fotografierne og tegningerne. Vi ser blot billeder af nøgne strukturer.

Oftentimes er det slet ikke muligt at vende tilbage til udgravningen, da der hverken er skrevet nogen rapport eller artikel. Fund og iagttagelser henligger ubearbejdet i æsker og mapper, som samler støv. Arkæologerne er forlængst optaget af nye undersøgelser, er blevet bureaukrater eller har helt forladt faget.

Hvorfor denne afgrund mellem den oplevede og den genfortalte arkæologi? Og hvorfor så mange uskrevne rapporter? Er der en sammenhæng? Løses problemet, hvis vi blot får mere tid, flere penge, skriver mere kortfattet, eller omvendt mere litterært?

Skriveren vil her hævde, at vi ikke griber ved ondets rod, som er selve vor arbejdsmåde. Vi er blinde for det banale faktum, at arkæologien er et arbejde. I vor iver for at studere det abstrakte opdager vi ikke, at arkæologiens daglige praksis har betydning både for arkæologerne selv og for arkæologiens resultater. Vi har usynliggjort arkæologiens arbejde. Vi forstår derfor ikke, hvorfor rapporterne er så kedelige, så vanskelige at skrive, eller hvorfor så mange forlader feltarkæologien.

Baggrunden for disse kritiske linjer er to årtier af personlige erfaringer på den arkæologiske scene, hvor skriveren har spillet alle mulige og umulige roller fra den glade amatør og uaflynnede praktikant til den patriarkalske udgravningsleder og fjerne projektforsker.

Ovenover arkæologiens hul

Arkæologien fornyes jo ikke blot gennem nye overraskende brikker til fortidens mosaik, men også i det kritiske gensyn med ideer og metoder. Længe hvæssede arkæologien sine typologiske, kronologiske og kilde-

kritiske våben til fuldkommenhed, mens tolkningerne umærkeligt blev formet af tidens ledende tanker. Først med den "nye arkæologi" fulgte en forfriskende debat om arkæologiens mål og midler. Pludselig skulle arkæologien være mere end et hul i jorden. Den skulle være teoretisk, bevidst og kritisk. Og arkæologien skulle ikke være arkæologi eller kulturforskning længere, men antropologi og samfundsfag.

Arkæologien har rettet opmærksomheden bagud mod sin egen ungdom i en søgen efter identitet. Hvor fortiden og vor nære samtid synes så forvirrende flertydig, fremstår arkæologiens egen historie anderledes klart i sort og hvidt. Arkæologien har af 1800-årene rekonstrueret et mytisk landskab af driftige individer og revolutionerende ideer i national indramning. Her blev grunden lagt for vore museer, den arkæologiske videnskab og dens metoder.

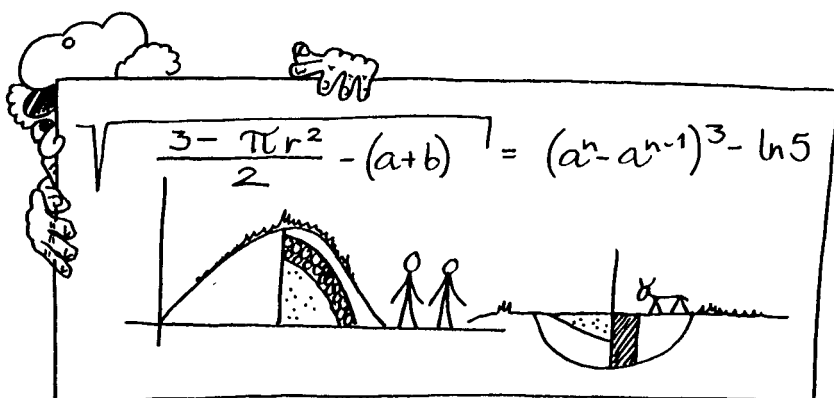
Den refleksive arkæologi har udforsket tingene, monumenterne, teorierne og metoderne, institutionerne og de fremstående mænd, mens de anonyme arkæologer og hverdagens praksis er blevet glemt. Det er ikke tilstrækkeligt at fremdrage kvinderne i fortiden og nutiden, vi må også synliggøre arkæologiens tavse flertal, arbejdet i felt og ved skrivebordet. For gennem selve arbejdsgangen præger vi vort billede af fortiden og os selv.

En kontekstuel arkæologi har ikke blot sammenlignet fortidens spor med en ulæst tekst, men også rettet søgelyset mod vore egne udtryk. Vi anvender jo sproget før, under og efter feltarbejdet, former vore iagttagelser i tale og tekst. Og tænker i kategorier præget af en tekstuel teknologi. Arkæologiens resultater skabes således med og i sproget.

At skrive arkæologi

Indenfor antropologien findes en kritisk bevidsthed om, hvordan feltarbejdets liv og erfaringer forvandles til tekst og genre. Monografier fra de første feltarbejder etablerede en egen antropologisk genre, hvor indsigten i den fremmede kultur blev nået gennem kategorier som slægt, ritual, udveksling og kosmologi. Siden har de klassiske værker resulteret i nye tekster. De engang radikale kategorier er blevet standardformler. Antropologerne er ikke længere forfattere, men stilbunde skrivere.

Inspireret af antropologien møder vi nu også en skepsis over for arkæologiens tørre og upersonlige tekster, hvor den velkendte form skal garantere det videnskabelige indhold. Og vi aner begyndelsen til en "poetisk arkæologi". Søgen efter et nyt indhold ledsages af stilistiske eksperimenter.

"Arkæologerne gemmer sig bag abstrakte formler"

Arkæologien har etableret en egen genre, "arkæologisk faktalisme", der efterstræber objektive beskrivelser. Faktalismen indpasser fortidens spor i samme slidte formler: Typologi, stratigrafi, korologi, konstruktioner, stolpehuller, gruber og render, afsatte og påførte lag, faser og datering, beboelse, handel og håndværk.

Faktalismen som genre tilhører en arkæologi, der forlængst er blevet forskningshistorie. Men genren har overvintret ved udgravningen og rapportskrivningen. Gennem forelæsninger, vejledning og endog trykte anvisninger fastlåses billedet af den "normale" arkæologiske rapport, opgave eller afhandling.

Ian Hodder har rettet et hårdt angreb mod vor måde at skrive arkæologi på. I artiklen "Writing archaeology: site reports in context" (1989) fastslår han, at rapporterne i sin nuværende form er detaljerede, lange, kedelige, kostbare og forbeholdt specialister. Dertil er de vanskelige at anvende, da de savner kritiske oplysninger om, hvordan resultaterne blev opnået. Alle METAs læsere, som har orket læse en rapport, vil sikkert finde kritikken berettiget.

Rapporterne er ifølge Hodder skrevet i en upersonlig og passiv stil. Arkæologerne gemmer sig bag abstrakte formler. Udgravningens navngivne individer, hensigter, handlinger, opdagelser og debat er blevet marginaliseret til indledningen og afslutningen. Skønt rapporten er resultatet af et

kollektivt arbejde savnes udgravningens usikkerheder og diskussioner om hvad, hvor og hvorfor. Skrivemåden vil han forklare som en konsekvens af, at institutionerne har overtaget arkæologerne og arkæologien.

For at modvirke denne tendens anbefaler Hodder ikke en tilbagevenden til fortiden, men mener, at vi kan lære af 1700-årenes skrivemåde. Da var rapporten ofte udformet som et brev, skrevet af et "jeg", berettende, fuld af individer, handlinger, fund og hypoteser, som fremkastes og afvises. Hodder ønsker en rapport disponeret ikke efter emner og fundgrupper, men efter handlingen, en rapport der formidler feltets usikkerheder og uløste tvivl.

Christopher Tilley har formuleret en lidt anden kritik. I "Excavation as theatre" (1989) henviser Tilley til kløften mellem nødudgravningen og forskningsudgravningen, mellem udgravningens entusiasme og ressourcer og så de uskrevede eller kedelige rapporter. Han påpeger magasinernes uregistrerede, ikke analyserede og bortkomne fund, museernes søvndyssende og trivielle fremstilling af fortiden, og hvordan udgravede fund i praksis er blevet til arkæologens private ejendom gennem årtier, utilgængelig for andre forskere. Også alt dette turde være velkendt for læserne.

Tilley foreslår, at penge bevilget til en bestemt nødudgravning skal kunne overføres til andre opgaver indenfor arkæologien, så ikke blot mængden af information øges, men også forståelsen af fortiden. Og i lighed med Hodder vil Tilley bort fra den standardiserede rapport med dens upersonlige sprog, tegninger i skala, tabeller og detaljerede fundlister. I stedet for en utopisk og retorisk stræben efter videnskabelig neutralitet og objektivitet vil Tilley fremhæve tolkningsprocessen gennem udgravningen, de utallige spørgsmål og forskellige løsninger. Arkæologens rapport er kun én blandt mange mulige genfortællinger af udgravningens skuespil.

Hodder og Tilleys kritik af vore rapporter er både nyttig og nødvendig. Er det muligt at skrive mere læsevenligt, engagerende og oplysende, da er meget opnået. Men en forandring af rapporten alene fjerner ikke årsagerne til elendigheden, som findes i måden vi organiserer vort arbejde på. Både Hodder og Tilley overser betydningen af den arkæologiske praksis for rapportens tilblivelse, udformning og indhold. De forstår derfor ikke, hvorfor individerne bliver usynlige, handlingerne forsvinder, dialogen forstummer, og usikkerheden ophører.

Ved Riksantikvarieämbetet i Sverige findes nu et helt modsat forslag til at fjerne bjerget af uskrevede rapporter. Løsningen er mere kortfattede tek-

niske rapporter. Flere cifre og færre ord. Da skulle tid og penge kunne frigøres til forskning og formidling.

Hensigterne er sikkert de bedste, men forslaget rammes af alle Hodders og Tilleys vægtige indvendinger. Vi får flere ulæselige rapporter og en mere trist arkæologi, mens forskningen og formidlingen i værste fald udebliver. Det er nemlig let hændt, at nye udgravninger kalder arkæologerne ud i felt, efter at blot den tekniske rapport er skrevet. Da kommer erfaringerne fra den gamle udgravning ikke rigtig til nytte ved den nye undersøgelse. Kløften mellem faktainsamlingen og forskningen uddybes. Og uden en første berettende bearbejdning af udgravningen kan det blive endnu vanskeligere at forske og formidle. At skrive er jo ikke kun et spørgsmål om tid og penge, men et møjsommeligt tankearbejde. Ved at sænke kravene kan forslaget lette arkæologernes samvittighed, men reelt øge problemerne.

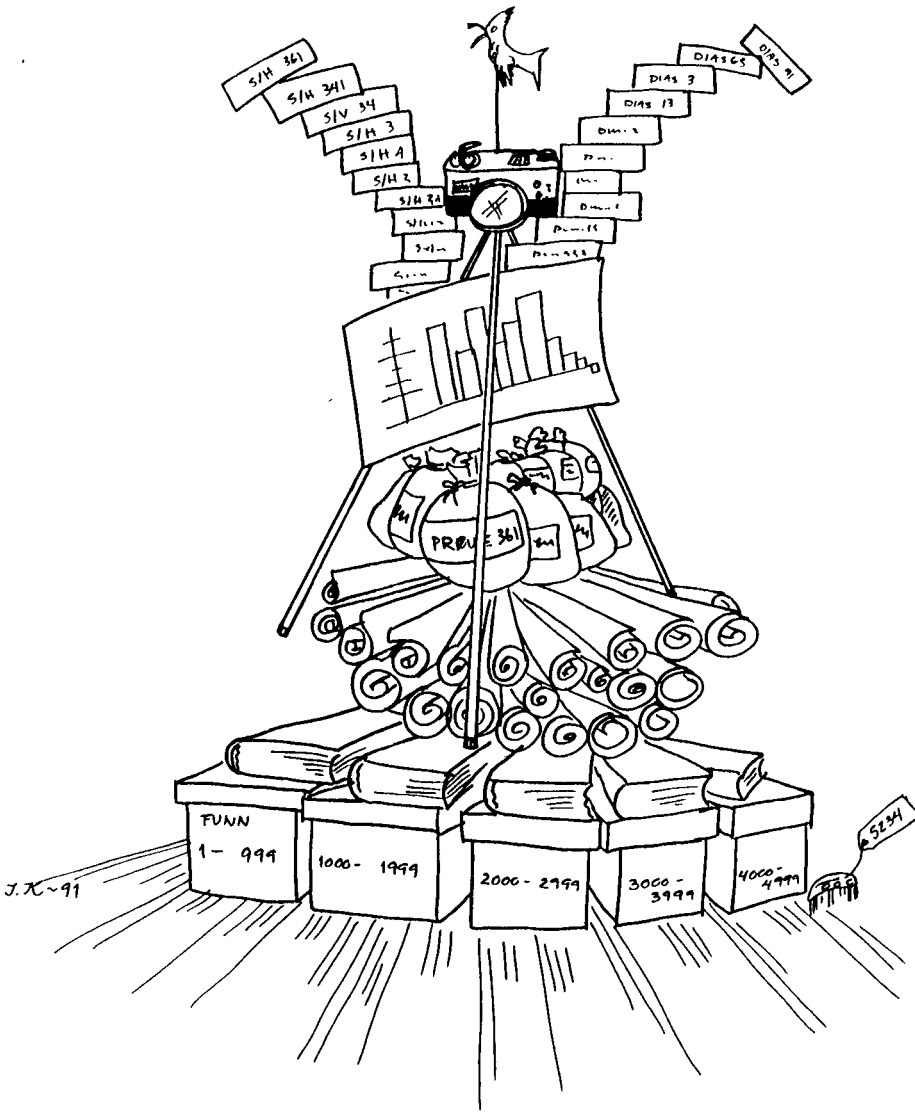
Arkæologiens arbejde

Hvordan er da arkæologiens arbejde? Lad os opdigte en udgravning som eksempel for at lette erindringen. Enhver lighed med virkeligheden er selvfølgelig tilsigtet.

Udgravningen kan kaldes Birkebeinertomten i middelalderbyen Tunheim. Mere end 750 m² blev her undersøgt over næsten 12 måneder for et éncifret millionbeløb. Som arkæologer arbejdede studenter og eksaminerede fra flere lande. Sammenlagt deltog måske 50 personer i feltarbejdet. Næsten 1000 plan- og profilttegninger, 1400 konstruktionsbeskrivelser og lagskemaer, omtrent 7500 fotografier samt decimetre med tætskrevne dagbøger udgør dokumentationen. Dertil kommer mere end 4700 fundnumre og omtrent 1500 naturvidenskabelige prøver. Visselig en stor udgravning efter nordisk målestok, men langt fra unik i Norge og Sverige. Og Birkebeinertomten kan tydeliggøre en tendens i arbejdet, som også genfindes ved de små danske "kikhuller".

Birkebeinertomtens arkæologi er i alle dele præget af en hierarkisk opbygning. Det fremtræder usløret i arbejdsrollerne, i dokumentationen og ved rapportens skrivning.

Arbejdet er opdelt vertikalt og horisontalt efter funktioner og ansvar. Længst nede finder vi de sæsonansatte feltarbejdere optaget af at afdække enkelte konstruktioner og lag. Travle som de er, har de sjældent tid og mulighed for at følge arbejdet udenfor deres egen feltedel, der er afgrænset af profilbænke. Mens assistenter beskriver og tegner, så noterer feltlederne i

Feltarbejdets tavse hierarki

sine dagbøger, beslutter om arbejdsgangen og kontrollerer dokumentationen. Udgravningslederen kommer og går uberegneligt, ser forhåbentligt til helheden og tegner arkæologiens ansigt udad til medieme. Op gennem pyramidens mange trin aftager det praktiske arbejde med grave-skeer og spader, mens tyngden af papir og månedslønnen øges.

Lige som arbejdsrollerne er udgravningens indsamling af information ordnet strengt hierarkisk. Iagttagelserne går trinvis opover ad fastlagte kanaler fra delfelterne til kontoret, fra feltarbejderne til udgravningslederen. Og her ved pyramidens top finder vi ansvaret for rapporten og den videre publicering.

Rapporten skrives som regel af udgravningslederen alene - undertiden med hjælp af nogle få udvalgte - og sjældent af et kollektiv. Lederen skriver da traditionelt om hovedlinjerne i bebyggelsen, mens stratigrafien, husene og genstandene overlades til andre. Ved skrivebordet tvinges de utallige standardiserede informationer sammen til en helhed efter givne formler. Da har de sæsonansatte feltarkæologer forlængst forladt Tunheim.

Situationen er altså den omvendte af teatret. I arkæologien nedskrives handlingen af instruktøren efter tæppefald, når skuespillerne er rejst videre til næste forestilling.

Snarere end teatret minder udgravningen om en gammeldags fabrik med arbejdere, formænd og en sjældent synlig direktør. Istedet for samlebåndet får vi hakkebordets eller soldets monoton. Produktionen måles selvfølgelig i areal og volumen - effektiviteten i m^3 /person/dag. Med omskrivning af et begreb fra sociologen Pierre Bourdieu vil skriveren hævde, at feltarkæologerne aflønnes for at skabe en "kulturel profit". Arbejdet skulle nemlig gerne bidrage til udgravningslederens "kulturelle kapital".

Hierarkiet er utvivlsomt en effektiv arbejdsform, hvis hensigten er en kvantitativ maksimering af data, men konsekvenserne for både arkæologerne og arkæologien er åbenbare. Vi opdager alle fabrikkens dårlige sider. Feltarbejdet udvikler et arkæologisk proletariat, der udslides fysisk og psykisk efter få sæsoner, især af udgravningerne om vinteren. Vi får forudsigelige konflikter om løn, tider, indkvartering, arbejdstøj og redskaber. Feltarkæologerne fremmedgøres over for deres arbejde, da de savner lederens motivation, overblik og indflydelse. Det praktiske arbejde udendørs, samværet med andre arkæologer og behovet for erfaring bliver da de vigtigste drivkræfter. Nogle sæsoner udrenser myterne om arkæologiens spændende arbejde. Det bør altså ikke overraske, når mange forlader feltet for et

andet liv.

Den kedelige og upersonlige rapport er den uundgåelige konsekvens af kravene til objektivitet forenet med en hierarkisk arbejdsform. Når iagttagelserne stadig indpasses i standardiserede skemaer og tegninger med brug af faste begreber og symboler bliver resultatet et neutralt og dødt sprog. Gennem flere trin forvandles konkrete spor til abstrakte strukturer. Grøfter, stokke og planker bliver tomter, gårde og ejendomme. Og når rapporten skrives af et fåtal uden deltagelse af feltarkæologerne, som faktisk har udført arbejdet, kan det heller ikke overraske, at personerne, handlingerne, dialogen, tvivlen og de alternative tolkninger forsvinder på vejen.

Overalt i arkæologiens rapporter, artikler og bøger finder vi handlekraftige enkeltmænd, høvdinger, stormænd, aristokrater, bisper og konger, som grundlægger byer, markerer tomter, regulerer bebyggelse, indkræver skat, opfører borge og kirker. Er det ikke et projiceret selvportræt af den patriarkalske arkæolog? Han, eller hun, er selv arbejdsleder og modtager informationer op gennem en hierarkisk organisation. Arkæologiens arbejds måde og foretrukne forklaringer er således forbundne.

Endelig til de uskrevne rapporter. Når det prestigefyldte arbejde med at skrive rapporten forbeholdes udgravningslederen alene eller nogle få, er det ikke mærkeligt, at det ofte forbliver ugjort. Museets eller kontorets fastansatte arkæologer er pressede af andre opgaver. De finder ikke tiden mellem alle breve, telefoner og møder. Hierarkiet sikrer lederne et ansvar og en arbejdsbyrde, som de ofte ikke orker.

Den redigerede rapport

Bygger den her fremførte kritik på et personligt vrængbillede af arkæologien? Er virkeligheden anderledes? Præges udgravningen af fællesskab, hvor alle føler medansvar? Skrives rapporten med glæde? Er den informativ og letlæselig? Skriveren skulle ønske, det var så enkelt, for da kunne vi vende tilbage til vor trygge rutiner.

Eller: De enkelte iagttagelser er rimelige, men udgravningen kan vanskelig fungere anderledes? Arkæologien afspejler jo blot samfundet? Et vist frafald blandt feltarkæologerne er naturligt? For at undgå anarki er arbejdsdeling og hierarki nødvendig? Og kun lederne er kompetente til at skrive rapporten?

Nej, problemerne er velkendte, diskuteres ofte, men opfanges måske sjældent på tryk, da de tilhører en praksis, som anses videnskaben uved-

Den redigerede rapport

kommende. Hvis noget af kritikken er rimelig, bliver spørgsmålet nu, hvordan vi finder konstruktive udveje.

Vil vi motivere feltarkæologerne, synliggøre aktørerne, tillade debatten, løsgøre selvironien og skrive mere poetiske og spændende rapporter, da må vi rasere det etablerede hierarki, som blot udtrykker magt. Ønsker vi alternative tolkninger af fortiden, da må vi rive ned arkæologiens pyramider. Ansvar skal fordeles.

Et konkret forslag er at lade alle på udgravningen, der ønsker det, både uøvede studenter og erfarne feltrakkere, deltage i rapportarbejdet. I stedet for én eller nogle få, der skriver over en længere periode, kan en gruppe i fællesskab arbejde med rapporten umiddelbart efter udgravningen. Rapportens kapitler opdeles mellem arkæologerne. Udgravningslederen må "nøjes" med det hædrende arbejde at være medforfatter, vejleder, inspiratør og redaktør. Allerede under feltarbejdet vil arkæologerne da få bestemte opgaver knyttet til rapporten. Feltarkæologernes motivation og kompetence øges med ansvaret. Arbejdssæsonen forlænges. Feltets dialog og erfaringer registreres. Og især: Rapporterne bliver skrevet. En realistisk utopi?

Forslaget er muligt indenfor de givne tidsmæssige og økonomiske rammer. Faktisk har det kollektive arbejde fungeret ved flere mindre udgravninger og vellykkede publikationer. Hvorfor da ikke også prøve denne arbejdsform ved større rapporter?

Er dette forslag ikke tilstrækkelig kraftig medicin, kan vi gå et skridt videre. Hvis institutionerne har bureaukratiseret arkæologien må vi bryde deres monopol, decentralisere og privatisere. Lade hele udgravningen, fra forarbejdet frem til publikationen, udbyde i åben licitation. Sådan har arkitekterne jo arbejdet i mange år. Da skulle fritstående arkæologer, museer og udgravningskontorer været tvunget til at konkurrere på ideer, spørgsmål, metoder og økonomi. Vi ville da måske opnå en "markedsarkæologisk" frihed, variation og kvalitet. Men det er en anden historie.

Jes Wienberg
Lund (tekst)

Inger Karlberg
Drammen (tegning)

Henvisninger

Den "poetiske arkæologi" er, som så meget andet, inspireret af antropologien: Et centralt værk er her (eds) James Clifford & George E Marcus: *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*, Berkeley/Los Angeles/London 1986. Se også Kirsten Hastrup's artikel "Etnografiens udfordring. Fortællingen om det anderledes" i *Feltarbejde - oplevelse og metode i etnografien*, (red) Kirsten Hastrup & Kirsten Ramløv, København 1988.

Artikler om at skrive arkæologi finder læseren i *Archaeological Review from Cambridge vol 8 no 2*, Cambridge 1989. "ARC" er en engelsk parallel til META med artikler samlet omkring et tema, megen debat samt anmeldelser. Til samme miljø hører også Ian Hodder med artiklen "Writing archaeology: site reports in context" og Christopher Tilley med "Excavation as theatre", begge trykt i *Antiquity* 63, London 1989.

Som et eksempel på en teknisk rapport kan nævnes Carolina Andersson & Ann-Mari Hållans & Boje Persson: *Biografen. Ett 1600-1700-talskvarter i Nyköping*. RAÄ & SHM Rapport, UV 1990:1, Stockholm 1990.

Byarkæologiens organisation, dokumentation og publicering behandles i Øivind Lunde m fl: *Dokumentasjon ved bygravninger i Norden*. Nordisk

seminar i Tønsberg, Norge, 23.-26. februar 1981, Riksantikvarens Rapporter 3, Oslo 1982. Af interesse er også *META 1980 nr 4*, Lund 1980, med artikler om publicering af byudgravningerne.

Hierarkiet opmuntrer ikke til kritik. Tekster om arkæologernes grå hverdag er derfor få. En debat i *META 1986 nr 1*, Lund 1986, mellem den tilrejsende professor Stig Welinder og lokale projektleder Jan Lindh, hen over hovederne på de tavse feltarkæologer, fremdrager dog nogle af problemerne.

To eksempler på kollektive byarkæologiske præsentationer er (red) Anders W Mårtensson: *Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund. En investering i arkeologi*, Archaeologica Lundensia VII, Lund 1976. Og (red) Sten Tesch: *Makt och människor i kungens Sigtuna. Sigtunagrävningen 1988-90*, Sigtuna 1990.

Tak til Inge Dam for sprogranskning.

DEBATT

SVENSKAR OCH FINNAR I NORRA VÄRMLANDS UTMARKER - en kort replik till Maria Adolfsson

Inledning

Maria Adolfsson har i förra numret av META presenterat en hel del intressanta synpunkter, som bl a berör min artikel i META (Svensson 1991), rörande utmarksbruket i norra Värmland. Några av hennes idéer är värda att diskutera vidare.

På 1600-talet slog sig svedjebrukande savolaxfinnar ner i norra Värmland. Den främsta drivkraften bakom finnarnas invandring i norra Värmland var svedjebrukets expansiva karaktär, man behövde ständigt ny, fullvuxen granskog att svedja (muntlig uppgift Gabriel Bladh, Högskolan i Karlstad). Svedjebruket var finnarnas absolut främsta näringsfång, även om man inte föraktade binäringar som jakt och fiske.

Svenskarna levde av boskapsskötsel, lite åkerbruk och sist men inte minst ett omfattande utmarksbruk där bl a jakt och järnframställning ur myrmalm var viktiga faktorer. Däremot förefaller man inte ha varit svedjebrukare. (Se fig 1. och fig 2.)

Svenskar och finnar - några viktiga skillnader

För svenskar och finnar var skogen oerhört viktig ur näringsekonomisk synpunkt - men man brukade skogen på olika sätt, och därför faller det sig naturligt att man även kom att välja olika naturgeografiska områden för sina olika aktiviteter. Finnarna föredrog de höglänta granskogsområdena, väl lämpade för svedjebruk, medan svenskarna valde att förlägga sina jakt- och järnframställningsområden i myrdalgångar, och helst i myrdalgångar i sandiga tallhedsområden där det var lätt att gräva fångstgropar och kolningsgropar och där det var nära till myrmalmen.

Det var inte bara valet av olika resurser i skogen som skilde svenskar och finnar. Finnarna verkar, vid tiden för sin ankomst till norra Värmland, ha levt och organiserat sitt arbete i någon form av storhushåll, med ett överhuvud och ett flertal lösfinnar. Dessutom var finnarnas bosättningar i viss

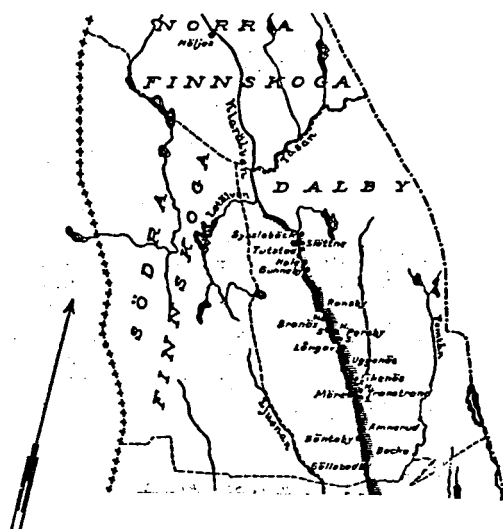

Fig.1. Bybebyggelse (svenskbebyggelse) i norra Värmland 1503. Upprättad efter Nilsson 1950: 13, 17.

mån ambulerande, eftersom man var tvungen att anpassa sitt boende efter svedjorna. (Bladh 1991:28-29). Svenskarna däremot var bofasta på sina gårdar i Klarälvdalen, och brukade skogens olika resurser enligt ett säsongsmässigt mönster. Svenskarna förefaller även ha organiserat sitt arbete, ex. säterdriften, i olika former av arbetslag, baserat på ett samarbete mellan jämlikar.

Svenskar och finnar hade alltså inte så mycket, mer än intresset för skogen, gemensamt när finnar slog sig ned i norra Värmland på 1600-talet. Däremot kom de så småningom att påverka varandra på många sätt.

Svenskar och finnar - konflikt eller fredlig samexistens?

Då de svedjebrukande savolaxfinnar slog sig ned i norra Värmland skedde detta med kronans stöd. Kronan hoppades, genom finnarnas nyodlingar, öka kronans skatteintäkter. Kronan betraktade skogen som sin egen dom (regale), medan Klarälvsbönderna betraktade skogen som sin enligt gammal hävd.

Finnarna slog sig så gott som uteslutande ned i skogarna väster om Klarälven, längs norska gränsen. Dessa områden är rika på fornlämningar av typen fångstgropar för älg och järnframställningsplatser av lågteknisk typ. Dessa ligger, som vanligt, i myrdalgångar och båda typerna av fornläm-

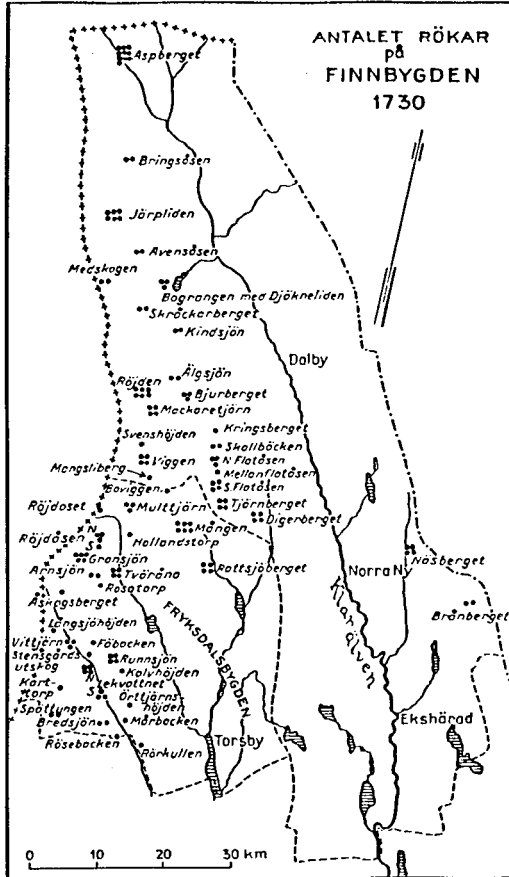

Fig. 2. Finnbebyggelsen i norra Värmland ca 1730. Efter Nilsson 1950: 69.

ningar ligger blandade i samma områden. Järnframställningsplatserna i dessa områden är nästan uteslutande av en typ som brukar dateras till vikingatid och tidig medeltid (muntlig uppgift Gert Magnusson, Stockhoms Universitet), något som även stöds av att en av de aktuella järnframställningsplatserna daterats med C-14 till vikingatid (ST 12887). Sannolikt bör ett flertal av fångstgroparna i dessa områden dateras till samma period.

Om man däremot tittar på järnframställningsplatserna i skogsområdena

på östra sidan Klarälven så är många av dem av en typ som snarast skall dateras till senmedeltid och tidig nyare tid (muntlig uppgift Gert Magnusson; Stockholms Universitet). Det förefaller alltså som man av en eller annan anledning flyttat över stora delar av utmarksbruket till östra sidan om Klarälven under senmedeltid.

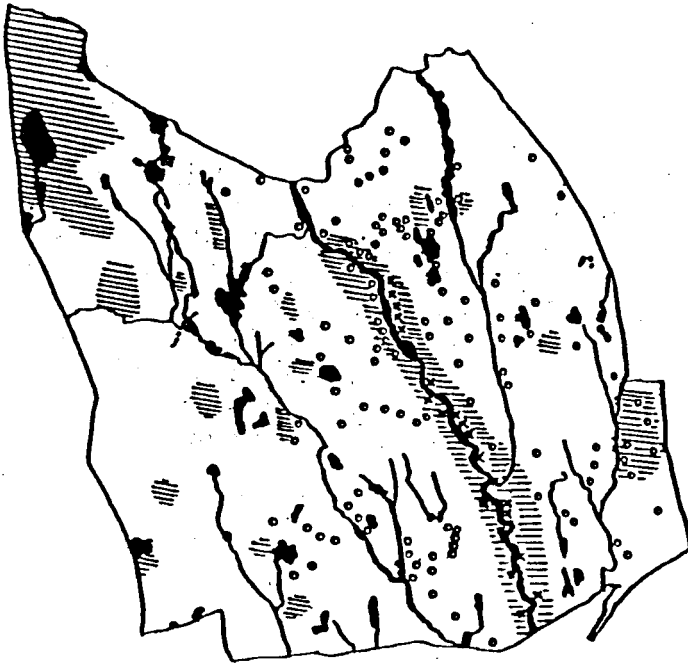
Däremot har man anlagt sätrar i skogsområdena väster om Klarälven. Dessa sätrar är i allmänhet belägna närmare gårdarna i Klarälvsdalen än vad flertalet fångstgropar och järnframställningsplatser är. När finnarna slår sig ned i skogsområdena väster om Klarälven är det också sätrarna som svenskarna försöker skydda mot finnarnas storsvedjor. (se fig 3).

Svenskar och finnarna förefaller, efter en del knot och bråk, ha accepterat varandras existens under förutsättning att finnarna respekterade svenskarnas sätrar. Gränsen mellan svenskar och finnar förefaller ha etablerats strax väster om svenskarnas sätrar, medan de myrdalgångar svenskarna tidigare brukat för jakt och järnframställning fallit i finnarnas händer. Finnarna utnyttjade dessa som färdvägar under vintern. Däremot verkar svenskarna inte ha velat ge upp skogsområdena öster om Klarälven, sannolikt därför att man fortfarande hade ett mer aktivt utmarksbruk i dessa områden.

Kulturgräns?

Jag är övertygad om att svenskar och finnar har upplevt att det fanns stora kulturella, språkliga etc. barriärer mellan dem under 1600-talet. Däremot tror jag inte på den kulturgräns som Maria Adolfsson skisserar, där svenskarna hade behållit områden insprängda mellan finnbosättningarna. Detta baserar jag på tre faktorer:

1. Svenskarna och finnarna utnyttjade olika naturgeografiska resursområden (se ovan). Det är därför inte så märkligt att det är ovanligt med områden där lämningar efter finnar och svenskar blandas, och det behövs inte alls indikera någon form av kulturgräns.
2. Det finns enstaka områden där lämningar efter svenskarnas utmarksaktiviteter ligger nästan direkt på gårdstunet till en finngård. Den aktuella platsen är finngården Aspberget i Norra Finnskoga socken (utelämnad i Maria Adolfssons redogörelse), där det även ligger en järnframställningsplats av vikingatida - tidigmedeltida typ. Denna var med all sannolikhet redan över-

- Fäbod
- Enstaka fångstrop
- - - Fångstropssystem
- X Medeltida gård
- ▨ Förtätat område med fångstropar och järnframställningsplatser
- ▲ Enstaka järnframställningsplats

Fig. 3. Fornlämningar av utmarkstyp i Dalby och Södra Finnskoga socknar. Efter Svensson 1991.

given då finnarna slog ned sina bopålar där.

3. De dateringsmässiga förhållandena. Det skiljer trots allt ca 800 år mellan det att svenskarna framställde järn vid järnframställningsplatsen Raä 17 i Södra Finnskoga socken (daterad med C-14 till 1070 ± 170 BP, ST 12887) och det att finnarna flyttade till detta område under 1600-talets senare del. Avslutningsvis vill jag framhålla vikten av att noggrant utreda de dateringsmässiga förhållandena kring svenskarnas utmarksbruk. För detta ändamål har nu ett 20-tal C-14 prover från järnframställningsplatser och fångstgropar insänts för analys, men tyvärr har vi ännu inte fått mer än ett svar. Det vore trevligt om debatten kring utmarksnäringen i norra Värmland kunde fortsätta när vi erhållit svaren på dessa prover.

Eva Svensson
Karlstad

Litteratur

- Adolfsson, M. Finskt och svenskt i nordvästra Värmland - kommentarer kring en kartöversikt. *META 1991:3*
- Bladh, G. Svedjebrukskulturens landskapsutnyttjande. *META 1991:2*
- Nilsson, Y. *Bygd och näringsliv i norra Värmland*. 1950.
- Svensson, E. Erämarks kultur i norra Värmland. *META 1991:2*

LITTERATUR

Wladyslaw Filipowiak: *Wolin - Jomsborg En Vikingetids-Handelsby i Polen*. Roskilde Museums Forlag. 1991.

ISBN: 87-88563-162

För första gången på skandinaviska sammanfattas de många utgrävningar som ägt rum i Wolin sedan 1934. Under vikingatid och tidigmedeltid var staden en av Östersjöområdets allra viktigaste platser där köpmän från hela världen möttes och utbytte varor. Staden kom också att bli betydelsefull för Norden, vilket bl a förekomsten av en nordisk koloni vittnar om. Det är väl inte för inte som Adam av Bremen på 1070-talet omnämner Wolin som "den största stad som finns i Europa"! Skriften om Wolin utkommer i samband med en arkeologisk utställning som den närmaste tiden visas på ett flertal platser i Danmark samt på Kulturen i Lund.

P.C.

Medeltidens födelse. Red. Anders Andrén. Symposier på Krapperups borg 1. Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen. 1990.

ISBN 91-87944-00-6

Övergången mellan förhistorisk tid till medeltid i Norden (ca 800-1200) var en långsam process som till stora delar kom att forma de nordiska länderna. Avgörande förändringar skedde både på makro-och mikroplan under denna period; det historiska kulturlandskapet växte fram, de första städerna etablerades och kristendomen infördes. Något metaforiskt kan denna övergångsperiod uttryckas som "medeltidens födelse", en beskrivning som också utgjorde temat för ett nordiskt symposium på Krapperups borg i juni 1988. Enligt bokens redaktör, Anders Andrén, var dock tanken med metaforen dubbel "eftersom den inte bara syftar på det aktuella tidsavsnittet, utan också på vår nutida uppfattning av perioden." Från detta perspektiv har forskare från en rad discipliner diskuterat frågor omkring begrepp, defi-

nititioner, källor, källkritik, samtidens självförståelse och vår syn på saken. I boken har 17 av symposiets föredrag samlats under följande rubriker: natur och kultur, gåvor och handelsvaror, makten och härligheten, världsbild och kult, tecken och tanke.

P.C.

Schia, E. & Molaug, P. (red.). *Dagliglivets gjenstander- Del II. De arkeologiska utgravninger i Gamlebyen, Oslo*. Bind 8. Øvre Ervik 1991.
ISBN 82-90359-52-7

Schia, E & Wiberg, T (red.). *Grøftegravninger. De arkeologiska utgravninger i Gamlebyen, Oslo*. Bind 10. Øvre Ervik 1991.
ISBN 82-90359-51-9

Medeltiden har börjat få ett mångfacetterat ansikte, speglat genom de föremål som räddas åt eftervärlden. Regionerna i det till synes homogena Skandinavien träder så smått fram, lika men ändå annorlunda. För att upptäcka detta behövs jämförelsematerial som representerar livets alla skeden. Mängden av föremål som hittas vid den enskilda grävningen kan tyckas liten, men med ett samlat grepp kommer lokala variationer och kulturdrag fram. Nu har del II kommit ut av "Dagliglivets gjenstander" från Riksantikvarens flitiga Oslokontor. Boken ingår i serien "De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo". Textilier, sländtrissor, vävtyngder, knivslidor, pungar och skedar utgör ett traditionellt arkeologiskt källmaterial. Den konstvetenskapliga traditionen inom ämnet får ett intressant genomslag i tolkningen av en stylus och i ett avsnitt om de ornament på föremål som medeltidens människor fyllt det skrämmande tomrummet med. Förutom det njutbara och rika bildmaterialet har boken andra kvaliteter. Försök till studier av funktionsförändringar inom stadstomten utförs med hjälp av spridningsbilder av sländtrissor och vävtyngder. Vi får bland annat reda på att boendefunktionen inom tomten förändras under början av 1200-talet, då utrymmet ut mot huvudgatan så smått börjar utnyttjas i detta syfte.

Frågan är om man inte skulle satsa mer på ytterligare fyndpublikationer än att publicera de enskilda rapporterna som är huvuddelen i "Grøftegravninger", band 10 i Gamleby-serien. Målsättningen att utnyttja alla de små

undersökningar som gjorts inom det medeltida Oslo på ett konstruktivt sätt är helt riktig. Med de stora fälten i publicerat skick låter sig även småhålorna bli förstådda vad gäller topografi, bebyggelsens utsträckning och funktioner inom staden. Men är det nödvändigt att publicera dessa grävningssrapporter? Räcker det inte med syntesen av dem för att visa olikheterna inom staden? Vill man veta vilken "sivilarbejder" som befann sig i schaktet kunde man kanske gå till arkivet.

För att fortsätta med den kritiska delen av anmälan, så är det märkvärdigt att det 70-talistiska typsnittet och laserutskriften bibehålls i publikationsserien. En ny redigering av textmassan och utbyte av den hackiga stilen i rubrikerna skulle göra ramarna för denna mycket viktiga serie skönare.

M.R.

Ian Wisehn: *Myntfynd från Dalarna*. Sveriges mynthistoria. Landskapsinventeringen 3. Kungl. Myntkabinettet, Stockholm. 1990.
ISBN 91-7192-806-5

Eva Wisehn: *Myntfynd från Uppland*. Sveriges mynthistoria. Landskapsinventeringen 4. Kungl. Myntkabinettet, Stockholm. 1989.
ISBN 91-7192-776-X

Monica Golabiewski Lannby: *Myntfynd från Närke*. Sveriges mynthistoria. Landskapsinventeringen 5. Kungl. Myntkabinettet, Stockholm. 1990.
ISBN 91-7192-802-2

Efter ett uppehåll på sex år har nu Kungl. Myntkabinettets publicering av de svenska myntfynden åter kommit igång. I början av 1980-talet gav Brita Malmer och Ian Wisehn ut de första volymerna av den s k Landskapsinventeringen (SML) - Östergötland och Ångermanland - som denna serie kallas. Projektet Medeltidstadens översiktliga och tekniskt enkla rapporter var inspirationskällor den gången. De volymer som nu publicerats, har en mer påkostad layout och tryckning, men är i övrigt redigerade enligt samma principer. Man strävar efter att i respektive volym publicera samtliga myntfynd från ett visst landskap. Det innebär att det är ett stort numis-

matiskt källmaterial som på detta sätt har blivit tillgängligt för såväl förhistoriker som medeltidsarkeologer.

Publikationerna utgör därigenom utmärkta hjälpmedel för den medeltidsarkeolog som vill få en överblick över myntfynden i en viss region, för att på så sätt kunna relatera mynten från den enskilda undersökningen till en större helhet. Varje fynd presenteras med kortfattade uppgifter om tidpunkt, lokalitet, inventarienummer, referenser m.m., och en mera utförlig beskrivning av fyndomständigheter och mynttyper. Man har valt att presentera fynden på en nivå som ligger över det enskilda myntets karakteristika, vilket torde vara helt tillräckligt för alla arkeologers behov. För de numismatiker som i detalj vill undersöka varje enskilt mynt fungerar dessa publikationer som en ingång till materialet.

Kronologiskt upplagda kartor samt fyndregister och ortregister underlättar användningen väsentligt. I dessa sammanhang arbetar man med fyra olika kronologiska skeden: järnålder, vikingatid, medeltid och nyare tid, vilket gör det lätt att vaska fram just de fynd som är relevanta för en jämförelse i ett visst område under en viss tidsperiod. De kronologiskt upplagda kartorna har dock den bristen att de liknar den gammaldags geografiundervisningens blindkartor. Fyndplatserna saknar nummer, vilket gör att användaren antingen får gissa eller via andra kartor med linjalen mäta sig fram till svaret. Denna kritiska anmärkning har ringa betydelse i det stora hela. Som medeltidsarkeologer skall vi vara mycket tacksamma för denna typ av användarvänliga översikter av det numismatiska källmaterialet. Myntens roll som medeltidsarkeologiskt källmaterial kan ju knappast överskattas.

H.K.

By, huvudgård och kyrka. Studier i Ystadsområdets medeltid.

Red. Hans Andersson & Mats Anglert

Almqvist & Wiksell International. 1989.

ISBN 91-22-01271-0

Boken "By, huvudgård och kyrka. Studier i Ystadsområdets medeltid." är en del av det större projektet "Kulturlandskapet under 6000 år. En tvärvetenskaplig studie av människan och landskapet i en sydsånsk bygd". Syftet med detta delprojekt har varit att försöka ge en bild av det medeltida kul-

turlandskapet i det aktuella området. De huvudsakliga utgångspunkterna för studien har, som titeln anger, varit den medeltida byn, huvudgården och kyrkan. Artiklarna är främst av medeltidsarkeologisk karaktär men här finns även bidrag från kulturgeografiskt, naturvetenskapligt och historiskt håll.

A.J.

AKTUELLT

UPPROP

Till alla som i sin forskning oavsett disciplin direkt eller indirekt berör den MEDELTIDA BORGEN

Ett kontaktnät är under uppbyggnad för att samla medlemmar till en landsomfattande "borggrupp".

Ett förstadium härtill skapades automatiskt genom svenskt deltagande i höstens symposium i Åbo, där möjlighet gavs att träffa borgforskande kollegor från samtliga östersjöländer. Vid symposiet bildades ett internationellt kontaktnät, och varje nation utsåg en kontaktman. Nästa borgsymposium kommer att äga rum i september 1993, då Sverige står som värdnation.

Avsikten är att nu knyta detta kontaktnät vidare på nationell nivå genom att bilda en "borggrupp", som kan samlas relativt regelbundet och under olika former utbyta kunskaper och erfarenheter.

Gruppens sammansättning bör vara så varierad som möjligt, och kunskaperna inom gruppen bör täcka inte bara medeltida förhållanden utan även för-och eftermedeltida, inte bara traditionella och objektsinriktade "borgämnen" som arkeologi, konstvetenskap och historia utan alla ämnesområden som med olika aspekter kan belysa borgen som företeelse.

Intresserade ombeds skriva till undertecknad, gärna också med några korta rader om ämnesområde och forskningsinriktning.

Hans A. Lidén
Historiska museet
Box 5405
114 84 STOCKHOLM

PRESSINFORMATION

NYTT MEDELTIDSMUSEUM I LÖDÖSE!

Under den gångna veckan kom de slutliga beskederna om pengar till ett nytt **MEDELTIDSMUSEUM** i Lödöse. Det var kommunstyrelsen i Lilla Edets kommun och landstingsmötet i Älvsborgs län som i och med detta beviljat pengar till museiprojektet. Redan i juni fick länsmuseumet klart att Boverket beviljat museet 5 miljoner under förutsättning att kommunen och landstinget stod för vardera 5 miljoner. De nu beviljade medlen är i dagsläget tillräckliga för att vi ska kunna starta projektet omgående.

Det nya **medeltidsmuseumet i Lödöse** skall ligga under Spetalsberget i norra delen av tätorten Lödöse och med utsikt mot Göta älv. Ritar gör arkitekterna Christer Håkansson och Anders Sandberg, GF konsult AB, Göteborg. Byggnaden skall stå klar i juni 1993.

Lödöse museum skall bli ett medeltidsmuseum av lokalt, nationellt och internationellt intresse. Byggnadens yttre skall ge en känsla av "medeltid" utan att vara någon rekonstruktion. Medeltida byggnadsdetaljer blandas med ultramoderna inslag. Museet skall bestå av tre sammanbyggda huskroppar som innehåller:

- 1) Reception/hörsal/tillfälliga utställningar
- 2) Medeltidsavdelning
- 3) Kontor/magasinsavdelning

- 1) **Reception, lokal för tillfälliga utställningar och hörsal** ryms i den östra byggnadskroppen. Aktiviteterna som skall försiggå här är av "modernare" slag. Detta avspeglar sig i byggnaden. Arkitekturen är uppmjukad jämfört med andra delar av museet. Bågformade glasade gångar skall ge en fin kontakt med naturen utanför.

En utställningshall med överljus och en hörsal för ca 60 personer byggs i denna del. Receptionen rymmer telefonväxel, museibutik och ett enkelt café.

- 2) **Medeltidsavdelningen** blir museets viktigaste del, och byggs enligt mottot: "**Föremålen i centrum**". Ingen annan medeltidsstad i Sverige har undersökts i så stor omfattning som Lödöse. Vi har idag Sveriges största medeltida fyndmaterial. Med hjälp av detta vill vi skildra människors liv i Sverige för 900 år sedan!

Det skall ske med hjälp av utgrävningsfynd, modeller, bildspel, film och mycket annat i en flexibel utställning, som lätt skall kunna byta skepnad allt efter det tema vi vill lyfta fram. Besökaren skall också av **intresse** tvingas aktivera sig - "deltaga i föreställningen".

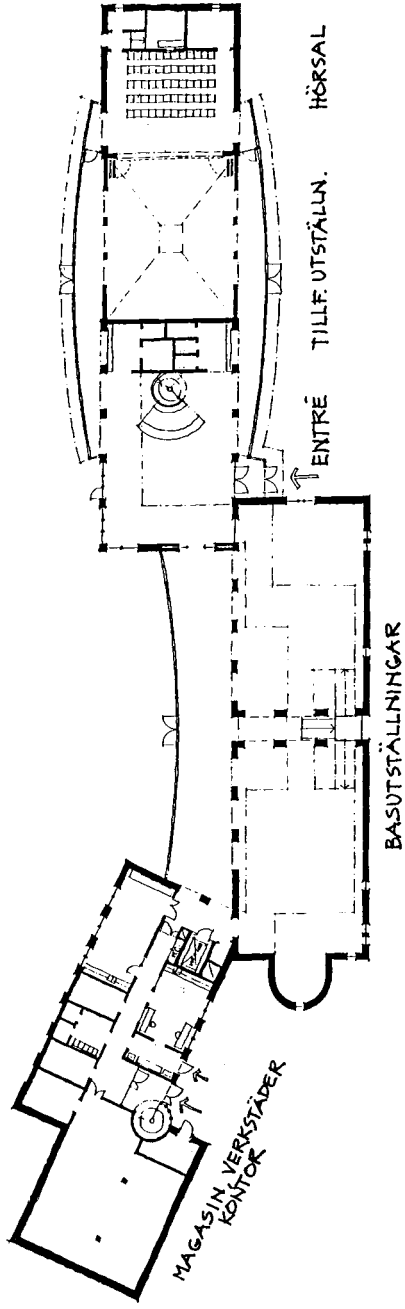
- 3) **Kontors-och magasinlokaler** kommer att finnas i museets västra ända. Denna del skall ha samma proportioner och ge samma massiva intryck som övriga huskroppar. Byggnaden innehåller personalutrymmen, verkstad, fotolabb, arkiv och ett magasin för medeltida fynd.

Vill Du veta mer? - kontakta chefen för Lödöse museum, **Kristina Carlsson**, telefon 0520-60553, telefax 0520-60047.

Vänersborg 1991-12-04

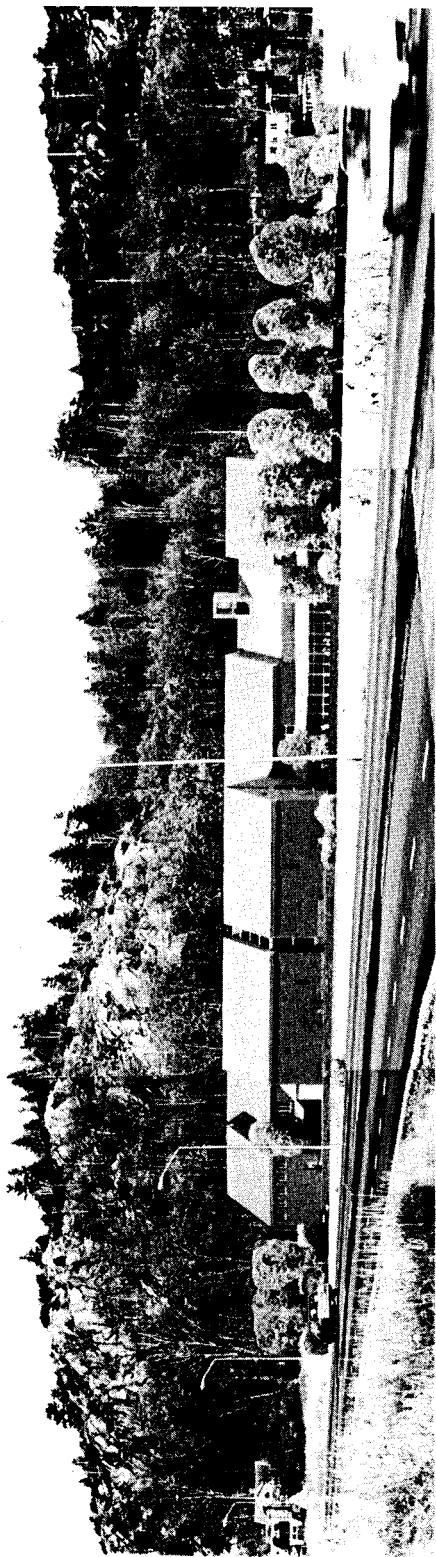
Museala hälsningar!

Peter Nissen
1:e antikvarie

LÖDÖSE NYA MUSEUM

ENTRÉVÄNING SKALA 1:400

LÖDÖSE NYA MUSEUM

FOTOMONTAGE AV MODELIFOTO · VY FRÅN RIKSVÄG 45

META MEDELTIDSARKEOLOGISK TIDSKRIFT

META:s styrelse/huvudredaktion

Peter Carelli
Lars Ersgård
Henrik Klackenborg
Aina Mandahl
Mats Roslund

suppleanter:
Anders Jonasson
Karna Jönsson
Katalin Sabo

META:s omslagsbild: Christina Borstam, Lund,

Meta ges ut som medlemstidning av Medeltidsarkeologiska föreningen. Medlemsskap i föreningen erhålles genom att medlemsavgiften (för år 1992 kr 85:-) insättes på postgironummer 45 32 11-5. Manusbidrag till tidsskriften insändes till Medeltidsarkeologiska föreningen, Arkeologiska institutionen, Krafts torg 1, 223 50 Lund.

Tryckt med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

KF-Sigma tryckeri, TLTH, Lund.
ISSN 0348-7903

INNEHÅLL

REDAKTIONELLT		1
Kallelse till årsmöte		2
<i>Roger Blidmo</i>	Ett monument varaktigare än koppar	3
<i>Helen Clarke</i>	The publication of medieval excavations in England	10
<i>Lars Ersgård</i>	Konsten att skriva en grävningsrapport	15
<i>Jes Wienberg & Inger Karlberg</i>	At grave og at skrive	21
DEBATT		
<i>Eva Svensson</i>	Svenskar och finnar i norra Värmlands utmarker	32
LITTERATUR		38
AKTUELLT		
Upprop - Den medeltida borgen		43
Pressinformation - Nytt medeltidsmuseum i Lödöse		44